
KRONIKA

K VÝZNAMNÉMU ŽIVOTNÍMU JUBILEU JARMILY PANEVOVÉ

Představovat zde profesorku Jarmilu Panevovou je jistě nošením sov do Athén. Její široké odborné zájmy, sahající od otázek teoretické lingvistiky přes detailní empirické zkoumání jednotlivých jevů morfématiky a zejména syntaxe po aplikace lingvistického výzkumu při automatickém zpracování jazyka, z ní dělají přední osobnost naší bohemistiky, slavistiky a obecné lingvistiky, významnou představitelku české syntaktické školy. Přesto dovoluji, abychom zde u příležitosti jejího životního výročí připomněli alespoň základní (nutně neúplné) skutečnosti z jejího bohatého odborného života.

Jarmila Panevová vystudovala bohemistiku a rusistiku na FF UK, kde patřila k výrazným žákům profesora Vladimíra Šmilauera. Už za studií se zapojila do výzkumu v oblasti formální lingvistiky, ve své diplomové práci se zabývala desambiguací přívlaskových a příslovečných konstrukcí (1961). Od začátku své profesní dráhy se věnuje této oblasti, nejprve v Centru numerické matematiky na půdě MFF UK, poté v Laboratoři algebraické lingvistiky na FF UK. Po roce 1968 Jarmila Panevová sdílela osudy celé skupiny algebraických lingvistů: nucený odchod z Filozofické fakulty počátkem roku 1973 a azyl na (méně politicky zatížené) Matematicko-fyzikální fakultě, kde našli „politicky nespolehliví“ lingvisté útočiště na několika různých katedrách. Postupně se na MFF podařilo konstituovat oddělení počítačové lingvistiky na katedře aplikované matematiky, ze kterého v roce 1990 vznikl Ústav formální a aplikované lingvistiky. Tomuto ústavu zůstala Jarmila Panevová věrná dodnes. Složitá normalizační situace se odrazila také na její profesijní kariéře – disertaci pojednávající o závislé predikaci v generativním popisu jazyka stačila obhájit ještě v roce 1969, na udělení diplomu však čekala až do r. 1984. Obhajoba titulu DrSc. směla proběhnout až v roce 1989, stejně tak titul docentky a posléze profesorky obecné lingvistiky (FF UK) mohla získat až v devadesátých letech

(v roce 1992, resp. 1995). V té době se také aktivně účastnila života fakulty, nejdříve jako členka její vědecké rady, poté jako volená členka Akademického senátu MFF UK.

Jarmila Panevová se stala jedním ze spoluautorů funkčního generativního popisu (FGP), originálního paradigmatu pro explicitní popis jazyka, který se hlásí k principům klasické pražské strukturalistické školy a tyto principy dále kreativně rozvíjí. FGP, charakteristický zahrnutím hloubkové syntaxe založené na závislostní grammatice do popisu jazyka a formálním zápisem informační struktury v hloubkové struktuře věty, byl navržen Petrem Sgallem v šedesátých letech dvacátého století a následně byl jím samým a jeho spolupracovníky detailně rozpracován. Rozsáhlé pojednání o FGP představuje monografie *The Meaning of the Sentence in Its Semantic and Pragmatic Aspects* (1986), na níž se Jarmila Panevová podílela jako spoluautorka. Významným způsobem přispěla k budování pojmového aparátu FGP, pod jejím vedením též vznikl rozsáhlý, počítačově implementovaný systém popisu českých vět generující správné české věty, který potvrzoval adekvátnost takto navrženého paradigmatu (Panevová jej popsala např. ve sborníku *Transducing Components of Functional Generative Description, 1: From Tectogramatics to Morphemics*, 1979).

V rámci FGP má Jarmila Panevová zásadní podíl na vypracování valenční teorie, která v sobě kombinuje syntaktický přístup Lucienu Tesnière a se sémantickým přístupem Charlese Fillmora. Základy této teorie časopisecky publikovala již v sedmdesátých letech 20. století, uceleně pak v monografii *Formy a funkce ve stavbě české věty* (1980). V souladu s požadavkem ověřitelných kritérií rozlišujících jazykové jevy zde formuluje zejména syntaktická kritéria pro rozlišení aktantů a volných doplňků a také hojně citovaný dialogový test pro zjišťování sémantické obligatornosti slovesných doplňků.

Valenční vlastnosti sloves a posléze i valence dalších slovních druhů, substantiv a adjektiv, stojí v centru její pozornosti dosud (publikovala řadu

studií v časopisech, zejména ve Slově a slovesnosti, The Prague Bulletin of Mathematical Linguistics, Slavii, a ve sbornících z mezinárodních konferencí). Se zájmem o valenci včetně jejich povrchových projevů souvisí i další témata, kterým se soustavně a dlouhodobě věnuje, jako jsou například gramatická koreference (,kontrola', zvrtná zájmena), reciprocita či tzv. vypustitelná a všeobecná doplnění, tedy sémanticky obligatorní doplnění s nulovou lexikální realizací, ale i slovesa s netypickými valenčními rámci.

Oblast valence, jakkoli rozsáhlá, je ovšem pouze jedním z témat, která ve svých studiích Jarmila Panevová významným způsobem rozvíjí. Jmenujme zde alespoň některé další oblasti jejího zájmu – je to téma slovesného času a jeho rekurzivních vlastností (kniha Čas a modalita v češtině, 1971, kapitoly 1–4), téma vidu, dále jsou to témata související se synonymií, homonymií a neutralizací, analýza obsahových, místních a časových vět a jejich kondenzace, téma primárnosti a příznakovosti, téma vztahu mezi slovníkem a gramatikou a mnohá další.

Pole teoretických studií však představuje jen jednu polohu zájmů Jarmily Panevové. Jako členka Laboratoře algebraické lingvistiky a posléze Ústavu formální a aplikované lingvistiky se celý život podílela na řadě aplikačních projektů, v nichž se výsledky teoretických zkoumání uplatňují a tím ověřují v nemilosrdných praktických testech. Přibližme zde alespoň ty nejdůležitější projekty, které by se bez její lingvistické erudice a podpory těžko obešly. Když se v šedesátých letech formoval výzkumný program skupiny algebraické lingvistiky, byl jako modelová aplikace zvolen *strojový překlad*, který zahrnuje jak automatickou analýzu vět zdrojového jazyka, tak i syntézu vět cílového jazyka. Takovým systémem byl překladový systém z angličtiny do češtiny APAC (1970–1986), systém RUSLAN pro překlad z češtiny do ruštiny (konec 80. let) a systém MATRACE pro překlad z češtiny do angličtiny (začátek 90. let). Jinou aplikací, s rozvojem internetu stále aktuálnější, je *dobývání dat* – zmiňme zde systém ASIMUT pro automatické vyhledávání v textech či systém TIBAQ pro zodpovídání otázek kladených v češtině. Další lingvistickou aplikací, kterou ocení každý uživatel počítače, je *gramatický korektor*. I v této oblasti se setkáváme se jménem Jarmily Panevové –

byla vedoucí projektu (1993–1996), jehož cílem byla pilotní implementace gramatického korektoru češtiny.

Na závěr zmiňme nejrozsáhlejší projekt, se kterým je jméno Jarmily Panevové spojeno, Pražský závislostní korpus (PZK, 1998–dosud). PZK je bohatě anotovaný korpus, ve kterém jsou na velkém množství textových dat verifikovány a dále zjemňovány teoretické závěry FGP. Jarmila Panevová se s velkou chutí a s velkým nasazením zapojila do budování analytické roviny, odrážející povrchovou syntax. Je také jedním z garantů lingvistické adekvátnosti anotace na tektogramatické rovině, která popisuje hloubkovou strukturu vět. Můžeme říci, že se zde v jednom rozsáhlém projektu uplatnily všechny důležité studie, kterými Jarmila Panevová přispěla k teoretickému popisu české syntaxe. Každý, kdo se zabýval problematikou korpusové lingvistiky, si jistě dovede představit složitost komplexní anotace reálných dat, kde snad neexistuje jediná úplná věta, v níž by se nekumulovalo několik problematických syntaktických jevů, které je potřeba konzistentně zachytit. Můžeme se proto jen těšit, že v blízké budoucnosti by se s novými poznatky z oblasti syntaxe, založenými na korpusovém materiálu, měla v podobě monografie seznámit i širší odborná veřejnost.

Představili jsme zde Jarmilu Panevovou jako odborníka zabývajícího se teoretickou i aplikovanou lingvistikou. Nemůžeme však opominout její pedagogickou činnost. Jarmila Panevová patří k těm pedagogům, na které s uznáním vzpomínají již generace studentů Matematicko-fyzikální i Filozofické fakulty UK. Nemůžu z vlastní zkušenosti mluvit o jejích kurzech na FF UK, vím ale dobře, jak dovede zaujmout studenty informatiky, jak jim dovede přiblížit problematiku české syntaxe i obecné lingvistiky ve velice živých hodinách, kdy je ochotná se studenty diskutovat, ale i vyslechnout a zvažovat jejich (občas provokativní) názory. Je vedoucí řady diplomových a disertačních prací na MFF, FF i PedF UK, školitelkou doktorandů, předsedkyní Rady doktorského studijního oboru Matematická lingvistika a jeho rigorózní komise na MFF UK, členkou 3 oborových komisí postgraduálního studia na FF UK (obory matematická lingvistika, obecná lingvistika a současný český jazyk). S její pedagogickou praxí souvisí i spoluautorství řady

učebních textů a monografií přibližujících teoretickou lingvistiku, např. Úvod do syntaxe a sémantiky: některé nové směry v teoretické lingvistice (1986) a Úvod do teoretické a počítačové lingvistiky, 1: Teoretická lingvistika (2002), a množství textů popularizačních. Obecněji s jejími pedagogickými zájmy souvisí i monografie Jak psát a jak nepsat česky (2004), jejíž je spoluautorkou.

Jarmila Panevová se aktivně zapojuje do činnosti předních českých i mezinárodních odborných společností – od roku 2003 je předsedkyní gramatické komise Mezinárodního komitétu slavistů, v letech 1990–1999 předsedala Jazykovědnému sdružení České republiky, abychom jmenovali opět jen ty nejdůležitější. Obětavě pracuje pro Grantovou agenturu ČR – v současné době je členkou podborové komise pro lingvistiku a literární vědu. V roce 2007 byla zvolena členkou Vědecké rady Akademie věd ČR.

Dovolu, abych při této příležitosti nejen jménem svým, ale i jménem dlouhé řady studentů paní profesorce Panevové poděkovala za její péči a odborné vedení, ale i za lidskou podporu a povzbuzení. Její odborná erudice a rozhled na jedné straně a obětavost, vstřícnost a ochota kdykoli podat pomocnou ruku na straně druhé pomáhá utvořit příjemné a stimulující prostředí pro všechny její kolegy i studenty. Ráda bych popřála jí (a také nám všem) další dlouhá léta práce, mnoho sil a úspěchů, zdraví a rodinné pohody.

Markéta Lopatková

*Ústav formální a aplikované lingvistiky MFF UK
Malostranské nám. 25, 118 00 Praha 1
<lopatkova@ufal.mff.cuni.cz>*

KONFERENCE NA OSLAVU ŽIVOTNÍHO JUBILEA JANA KOŘENSKÉHO

Ve dnech 18.–20. září 2007 uspořádal Ústav bohemistiky filozofické fakulty Jihočeské univerzity mezinárodní konferenci s názvem Člověk – jazyk – komunikace. Tato konference byla společenskou a vědeckou událostí, již nejen byly oslaveny 70. narozeniny prof. PhDr. Jana Kořenského, DrSc., ale již zároveň byl vzdán hold jeho dosa-

vadnímu mnohostrannému lingvistickému dílu. Bylo přihlášeno 85 referátů převážně českých badatelů (byli mezi nimi kromě lingvistů i literární teoretik a psycholog); přítomni byli i lingvisté ze Slovenska, Polska, Ruska, Běloruska, Chorvatska, Slovinska a Srbska a mezi slavisty nechyběl ani známý rakouský bohemista S. Newerkla. Referát ohlásil také Rostislav Kocourek ze Švédska, který se však z účasti omluvil. Konference se bohužel nezúčastnili ani dva významní slovenští lingvisté, Juraj Dolník a Juraj Vaňko, kteří měli vystoupit s plenárními referáty po Janu Kořenském.

Konferenci iniciovala dlouholetá spolupracovnice Jana Kořenského, vedoucí oddělení lingvistiky Ústavu bohemistiky FF JU Alena Jaklová, předsedkyní organizačního výboru byla Bohumila Junková.

Účastníci konference byli přijati v budově Jihočeského muzea, v jehož reprezentačním sále byla konference zahájena. Úvodní slovo pronesl ředitel Jihočeského muzea P. Šafr, děkan filozofické fakulty JU P. Král a za organizátory konference A. Jaklová.

Jednání bylo zahájeno blokem čtyř plenárních referátů, který odstartoval oslavenec Jan Kořenský. Tématem jeho vystoupení byly obecné úvahy o jazyce a jazykovědě s exkurzy do filozofické teorie vědy nazvané Proměny myšlení o řeči na rozhraní tisíciletí. Po oslavencově plenárním zahájení se ujal slova známý český psycholog Jaromír Janoušek a hovořil na téma Psychologická specifická písemná komunikace; z mnoha podnětných myšlenek lze zmínit poukaz na to, že pisatel vytváří při tvorbě textu spektrum jeho možných interpretací. Marie Krčmová nad tématem Styl textu a dobový stav jazyka rozvíjela své známé postoje k otázkám stylistickým. Rakouský bohemista Stefan Newerkla v závěru plenárního dopoledne prvního dne konference seznámil přítomné s osobností Maximiliána Václava Šimka (1748–1798) a jeho všeslovanskou mluvnici.

Po bloku plenárních referátů probíhala další jednání ve třech sekcích. Přestože sekce nebyly tematizovány názvem a evidentně ani obsahem jednotlivých referátů, byla patrná tendence, aby do sekce A byly zařazeny referáty co nejvíce příbuzné s tématem „interkulturalita a interkulturní komunikace“, které bylo předmětem vystoupení iniciátorky konference a které je také jedním z témat nejbližších jubilentovi. K dalším výraz-